

GIG-
EKONOMI

Gig **Watch**

Vilka är GigWatch?

Gigwatch är en grupp bildad 2019 som arbetar med att granska gigekonomin. Vi driver en hemsida med information om gigekonomin och de företag som verkar inom den, och driver studiecirkelar och föreläsningar. Vårt långsiktiga mål är att lyfta upp gigekonomin och de arbetsvillkor som råder där på agendan i samhällsdebatten.

Gigwatch har inte någon ledare eller formell talesperson, utan är en organisation där alla viktiga beslut tas tillsammans av medlemmarna. Däremot har vi i vissa fall mer tydligt utformade roller för att underlätta arbetet och se till att det finns någon att vända sig till med frågor. Till exempel så har vår hemsida en redaktör som ansvarar för textinnehållet, och mejlansvariga som ser till att de som kontaktar oss får svar på sina frågor.

För närvarande är Gigwatch baserat i Stockholm, där vi har våra möten och merparten av våra aktiviteter. Medlemmar finns dock även på andra orter, och då det behövs finns även möjlighet till möten över telefon eller videolänk. Även om du inte bor i Stockholm finns det alltså massor av möjligheter att bidra på olika sätt – genom att skriva texter, sprida flygblad, eller varför inte starta en studiecirkel eller lokalgrupp i din egen stad?

**Vill du vara med? Kontakta oss direkt via
gigwatch.se@gmail.com**

Vad är gigekonomi?

Du kanske har stött på termen gigekonomi när appar som Uber, Foodora eller Tiptapp kommit på tal. Ordet gig kommer från musikbranchen, där musiker oftast saknar fast anställning och istället får ta ett jobb i taget, vilket kallas gig. Begreppet gigekonomi syftar ofta till att beskriva en rad företag vars affärsmodell går ut på att anlita folk på uppdragsbasis med obefintliga eller osäkra anställningar. Dessa anställningsformer marknadsförs ofta som fördelaktiga på grund av deras "flexibilitet" jämfört med fasta anställningar.

Gigekonomin kallas ibland missvisande för delningsekonomi, som om förare för Uber delar med sig av sin bil eller att AirBnBs användare delar med sig av sina bostäder. Men ”delningsekonomi” har egentligen ingenting med delning att göra. Att till exempel leverera någon annans mat, på sin egen cykel, åt ett företag, är inte att ”dela med sig” – det kallas arbete, och bör ses som så. Företagen i gigekonomin delar nämligen inte med sig av någonting.

Vi får höra att gigekonomin är framtidens moderna jobb, men vad är det egentligen vi förväntas ställa upp på? Den påstådda flexibiliteten innebär en stor otrygghet och argumenten för gigekonomin bygger på felaktigheter och myter. Gigwatch vill granska premisserna för gigekonomin, och vem som egentligen gynnas av den.

Här är några gemensamma nämnare för apparna. Känner du igen dig i några eller flera av dessa punkter? Då arbetar du antagligen inom gigekonomin.

Du tilldelas arbete genom en app

Det finns ingen fast arbetsplats, och du har sällan direkt kontakt med företaget eller dina kollegor. Istället kopplar företaget ihop dig med en privatperson eller ett annat företag i appen som beställer en tjänst av dig, till exempel en matleverans eller flytt av en möbel.

Du har inga garanterade timmar

Eftersom lön betalas ut per utfört uppdrag finns det inte någon garanti på hur många timmar du kommer att arbeta under en vecka eller månad. Det finns sällan någon fast timlön.

Du är inte anställd av företaget du jobbar för

Företagen räknar ofta de som arbetar för dem som egenanställda. På så sätt slipper de förhålla sig till arbetslagstiftning som gäller för en vanlig arbetsgivare, och kringgår ansvar för vad som händer på jobbet. Därmed finns det varken sjukdagar eller någon semesterersättning. I

vissa fall anställer gigföretagen de som arbetar för dem, men det sker sällan direkt utan ofta genom bemanningsföretag som underleverantörer. Därmed räknas de fortfarande inte formellt som anställda av företaget, utan har en liknande situation som andra gigjobbare.

Du behöver stå för dina egna redskap

Många gigföretag kräver att du har tillgång till dina egna redskap, så de slipper tillhandahålla sådant. För att kunna jobba som Uberförare måste du ha tillgång till en egen bil, och om du jobbar för Foodora måste du använda din egen cykel. Du själv står för underhåll, reparation och service.

Arbetet marknadsförs som ett extrajobb

Typiskt för företag inom gigeconomien är att de vill framställa sig själva som extraknäck, för de som vill tjäna en extra slant vid sidan av annat jobb eller studier. Faktum är dock att väldigt många blir tvungna att livnära sig på dessa jobb. Snarare än extrajobb är det arbeten som ungdomar och nyanlända måste ta för att kunna överleva då de inte kan få en fast anställning.

Flexibilitetsmyten

Flexibilitet och effektivitet är en stor del av gigföretagens marknadsföring. Om du jobbar inom gigeconomien bör du vara beredd på att få tillbringa en stor del av din tid i "standbyläge" medan du väntar på chans att få jobb. I praktiken kan detta standbyläge ses som en form av obetald arbetstid.

Gigföretagen har ingen skyldighet att tillhandahålla en enda betald arbetstimme för sina arbetare, eftersom de inte har någon officiell status som arbetsgivare. Arbetet sker dessutom ett gig i taget, utan någon vidare garanti för framtida arbete. De arbetande förväntas på olika sätt konkurrera om arbetspassen, genom att svara snabbast eller på olika sätt utmärka sig för uppdragsköparen (exempelvis genom att erbjuda lägst lön).

Gigifiering och falska egenanställningar

Listan är så klart inte fullständig, och begreppet gigekonomi kan göras mycket bredare än så. Det finns ingen tydlig linje för var gränsen går för vad som räknas som ett gigarbete. Gigekonomin syftar inte bara till att beskriva existerande företag, anställningsformer och arbetsmodeller, utan beskriver också en större tendens i samhället där allt fler sektorer och jobb gigifieras.

Det är alltså svårt och sällan relevant att dividera i exakt vilka arbeten som kvalar in som gigarbeten. I gränslandet mellan gigekonomi och fasta anställningar finner vi även anställningsformer såsom timvikarier och anställda vid bemanningsföretag. Oavsett om du jobbar som timvikarie eller som cykelbud så är du bekant med att behöva vara tillgänglig hela tiden, att sitta och vänta på att tacka ja till pass som du i slutändan inte vet om du kommer få. I praktiken har dessa arbeten mer gemensamt än vad som skiljer dem åt.

Vi har myntat ett begrepp som vi tycker ringar in mycket av problematiken – vi kallar det falska egenanställningar. Vi definierar det som ”att uppenbarligen jobba för ett företag men ändå inte räknas som anställd”. Begreppet falskt egenanställd kan ses från två perspektiv. Det handlar dels om att det inte räknas som en regelrätt anställning, trots att man lyder under och arbetar för ett företag. Samtidigt är det också en falsk egenanställning i bemärkelsen att det finns väldigt lite insyn i arbetsvillkor, löner och hur många det egentligen är som arbetar inom dessa områden. Ingen information finns tillgänglig för allmänheten, och de uppgifter som framkommer i media om ersättning och arbetsvillkor kan variera kraftigt. Den avsaknad av offentlighetsprincip som redan råder inom näringslivet lyser ännu starkare med sin frånvaro.

För att få oss som rekryteras till gigekonomin att finna oss i att arbeta utan rätt till schema, inkomst eller skydd när vi blir sjuka eller skadade så framhävs ofta att det ändå bara är tillfälliga jobb, extraknäck som man bara har när man är ung och som hjälper en att bygga upp sitt CV.

Det finns dock ingenting som pekar mot att det här är tillfälliga jobb. Vi menar att dessa arbetsformer snarare cementerar utsatthet än tar folk ur den.

Gigekonomin är här för att stanna och breder ut sig till fler och fler branscher. Det är en utveckling som innefattar hela arbetsmarknaden. Den innebär å ena sidan att nya gigföretag tar över marknaden men även att företag som tidigare erbjudit traditionella anställningar väljer att använda sig av liknande affärsmodeller och anställningsformer. Jobbar du inte redan inom gigekonomin finns risken att du inom en snar framtid kommer att göra det, om vi inte gör något åt det nu.

I länder som USA, Storbritannien och Tyskland ifrågasätter i dag allt fler människor hur positiv den upphajpade gigekonomin egentligen är. Krav börjar ställas på garanterade timmar, större trygghet och att bli erkänd som anställd. I Sverige är det betydligt mer tyst. Det vill vi ändra på.

Vanliga myter

Gigjobb är något som efterfrågas bland unga i dag

Falskt. Enligt en arbetsmarknadsrapport publicerad 2019 av MUCF värderar ungdomar en fast anställning högst av allt, medan flexibilitet i arbetet värderas lägst. Detta är något som talar starkt för att anledningen till att unga söker jobb inom gigeconomien snarare är att de inte kan hitta fasta anställningar, än att det är en anställningsform som ungdomar föredrar i sig.

Gigjobb är flexibla

Delvis falskt. Visst kan du bestämma över dina tider på ett annat sätt än på ett heltidsjobb, men till exempel en dag då det finns få jobb kommer du behöva vara konstant redo att ta de uppdrag som kommer in. Att inte veta hur du ska arbeta under den kommande veckan gör att du inte heller kan planera din fritid. Konsekvensen blir att dina dagar hela tiden måste vara anpassade för att när som helst börja arbeta.

Gigföretagen kan inte erbjuda skäligen löner/ arbetsvillkor eftersom de är små startups utan resurser

Falskt. Den absoluta majoriteten av gigeconomins företag har ett stort kapital bakom sig, samtidigt som detta kan vara svårt att spåra genom de ofta komplicerade näten av bolagsrelationer. Foodora ägs till exempel i slutändan av svenska Kinnevik, medan Yepstr har starka kopplingar till Stena-koncernen och Voi klarar sig tack vare tunga investeringar från olje- och gasindustrin genom investmentbolaget Vostok New Ventures.

Gigföretagen konkurrerar ut den gamla ekonomin på grund av sin effektivitet

Falskt. Majoriteten av gigföretagen går med stora förluster år efter år, och klarar sig kvar på marknaden enbart genom stora investeringar från olika investmentbolag. Anledningen till att ett företag som Uber kan erbjuda så mycket lägre priser än ett traditionellt taxibolag är inte för att de är mer effektiva, utan för att de har råd att gå med stora förluster då dessa täcks av investeringarna.

Den som är satt på standby är knappast fri

Vill vi inte riskera en framtid där vi lägger betydligt mer av vår tid på arbete samtidigt som vi får ut betydligt mindre i lön, är det hög tid att diskutera vad som ska räknas som arbetstid och fritid. Ny forskning visar att människor generellt föredrar säkra anställningar framför arbete inom den växande gigekonomin. En liknande bild har redan framkommit i MUCF:s rapport från 2019 om attityden till arbetsmarknaden bland ungdomar i Sverige.

Gigekonomin verkar, kort sagt, inte populär att arbeta inom. De anställningar som ratas beskrivs ofta som ”flexibla jobb”, men begreppet är missvisande: den ”flexibilitet” som råder i gigekonomin är ensidig och gäller enbart kunderna, medan de som jobbar inom gigekonomin i stället hamnar i ett sorts standby-läge som är långt ifrån flexibelt.

Förmedlar snabba gigjänster

Gigekonomin har också beskrivits som förmedling av tjänster on demand. Kunden är inte längre tvungen att abonnera på tjänster med långa bindningstider eller boka en enskild tjänst flera dagar i förväg, utan kan i stället via digitala plattformar som Tidyapp och Wolt boka en städning eller en matleverans så fort de känner behov av det, och snabbt ha någon på plats för att utföra jobbet.

I väntan på nästa uppdrag tillbringar dessa gigjobbare en stor del av sin vardag i ett slags standbyläge, ständigt redo att ta nästa gigjobb som dyker upp i appen.

För kunden verkar det hela flexibelt. Men den som får inblick i systemet inser snabbt att on-demand-modellen med sin snabba tillgänglighet är oskiljbar från sin skuggsida: ett konstant överskott av tillgänglig arbetskraft, i form av personer utan garanterade arbetstimmar som befinner sig i desperat konkurrens om de tillgängliga uppdragen.

I väntan på nästa uppdrag tillbringar dessa gigjobbare en stor del av sin vardag i ett slags standbyläge, ständigt redo att ta nästa gigjobb som dyker upp i appen.

Standbyläget går att känna igen från andra anställningsformer, exempelvis vikariepooler och så kallade sms-anställningar, där du aldrig vet på förhand om du kommer få jobba under dagen men ändå måste gå upp i gryningen i den händelse att telefonen skulle plinga till med ett jobb.

Kan inte missa nästa chans

Gigekonominns standbyläge fungerar enligt samma princip, men här är uppdragen än mer kortvariga – och efter ett utfört jobb måste du återigen gå in i standbyläge för att inte missa nästa chans.

Konsekvensen av standby-modellen är att många som arbetar inom gigekonomin ägnar långt mer än 40 timmar i veckan åt sitt jobb, samtidigt som de får ut ersättning för långt mindre än 40 timmars arbete, något som Erik Wisterberg på Breakit visade tydligt då han wallraffade som cykelbud för Uber Eats.

På så vis eliminerar arbetsgivaren allt fler lönekostnader utanför den tid du ägnar åt aktiva uppdrag, medan din timersättning eller provision förblir lika låg som tidigare. Samtidigt måste du i allt högre grad planera din fritid med utgångspunkten att ständigt finnas tillgänglig för arbete. Mer tidskrävande aktiviteter – att läsa en bok, ta ett bad eller umgås med vänner och familj – prioriteras bort när din fritid strösslås ut över dagen i fragment om 30–40 minuter.

Gigekonomin är något som angår oss alla, och det finns inget som säger att standby-modellen inte kan spridas till fler branscher i framtiden. Vi ser i dag hur den nya teknologi som skulle kunna ge oss mer fritid, i stället används av arbetsgivare för att i allt högre grad skjuta över den del av dagen du tillbringar i standby från avlönad arbetstid till en förment ”fritid”.

Vill vi inte riskera en framtid där vi lägger betydligt mer av vår tid på arbete samtidigt som vi får ut betydligt mindre i lön, så är det hög tid för en diskussion bland både allmänhet, fackföreningar och politiker om vad som ska räknas som arbetstid och fritid.

För om det finns något som gigekonomin visar oss, så är det att den som är satt på standby knappast är fri.

Varför ska alla vara egen- anställda?

Debatten kring Linda Piras app Workish har fört upp gigekonomin och arbetsmarknadens omvandling på agendan. Arbetsmarknadsminister Eva Nordmark har själv gett sig in i diskussionen, och konstaterade på Twitter att det inte är "hippt" med sämre villkor. Samtidigt har Socialdemokraterna knappast gjort särskilt mycket för att förhindra den utveckling som lett fram till att Workish och liknande företag i dag lyckats etablera sig i Sverige. I grund och botten handlar det nämligen om betydligt mer än en artists misslyckade lansering: det är frågan om grundläggande förändringar i hur arbetsmarknaden fungerar, som kommer att behöva hanteras under de kommande åren.

En av de saker med Workish som vi menar är särskilt intressant är företagets val att klassificera de som arbetar för företaget som egenföretagare, snarare än som anställda. Vad detta innebär i praktiken är dels att du som arbetar för företaget saknar semesterersättning och pensionssparande, och dels att företaget inte tar något ansvar för att se till att beskattningen på dina inkomster går rätt till. I en sådan situation blir det enda alternativet för många att skatta på egen hand, med risk för att göra misstag och bli återbetalningsskyldiga (samt att behöva lägga ner en hel del obetald arbetstid på detta).

Vi i organisationen Gigwatch menar att det upplägg Workish använder sig av skapar en form av falska egenanställningar, där en tredje part tar en del av din lön för utfört arbete, styr över hur du utför ditt arbete och betygsätter dina prestationer – utan att ge någon av den grundläggande trygghet tillbaka som förväntas av en vanlig arbetsgivare. En falsk egenanställning kan kort definieras som att du uppenbart arbetar för ett företag, men att dessa vägrar formellt erkänna dig som anställd.

Om Workish lyckas återhämta sig från kritikstormen får vi se i framtiden. Det är dock långt ifrån enbart Workish som använder sig av modellen med falska egenanställningar, utan även taxibolaget Uber, matutkörningsappen Wolt och avfallshanteringstjänsten Tiptapp använder sig av liknande upplägg. Dessa företag försöker ofta rättfärdiga upplägget att de bara syftar till att erbjuda folk ett extraknäck, snarare än ett heltidsarbete. Studier visar dock att en stor andel av de som jobbar för sådana företag snarare har det som sin huvudsakliga inkomstkälla.

Vi menar att den modell med falska egenanställningar som dessa företag använder sig av egentligen bör betraktas som en metod för att kringgå befintlig arbetsrättslagstiftning. Om detta inte redan är tydligt nog så har det i Norge under hösten visat sig på ett minst sagt ogenerat sätt. Då anställda vid norska Foodora genomfört en lyckad strejk och fått igenom bättre villkor, så har företagets svar på detta var att sluta

med fasta anställningar. I stället har företaget gått över till ett upplägg där nya cykelbud uppmanas att ta anställning som egenföretagare.

Vi är oroliga för en utveckling där tendensen med falska egenanställningar i gigekonomin utökas till att omfatta allt större delar av arbetsmarknaden. Och det är redan i dag en utveckling vi kan se: bland annat räknas flera av de som arbetar på Centralbadet i Stockholm i dag som egenanställda via Frilans Finans. Vi måste fråga oss själva varför det är nödvändigt att vara egenanställd för att jobba på ett badhus?

Vi kräver att det utreds hur många det egentligen är i Sverige som i dag har sådana falska egenanställningar, och se till att utforma lagarna på ett sätt som ser till att rättigheterna för dessa personer stärks. Fram till dess vill vi uppmana folk att avstå från att använda tjänsterna i fråga.

